

МАСТАЦКІ ДЫСКУРС КАМІЧНАЙ ЗАМАЛЁЎКІ К. ЧОРНАГА

*В.Ф. Падстаўленка
Віцебск, УА "ВДУ імя П.М. Маішэрава"*

Мэта даследавання: прааналізаваць жанрава-стылявую спецыфіку камічных замалёвак К. Чорнага як адметнага мастацкага прыкладу ў кантэксце беларускай камічнай прозы 1920–30-х гадоў.

Актуальнасць даследавання абумоўлена адсутнасцю абагульняючай навуковай працы, у якой з пазіцый сучаснага літаратуразнаўства аналізаваліся б асноўныя заканамернасці жанрава-стылявога руху беларускай сатырычнай прозы, што вымагае правядзення новых даследаванняў у гэтым кірунку.

Матэрыял і метады. Падрыхтоўка дадзеных навуковых матэрыялаў пераважна грунтавалася на канкрэтна-аналітычным метадзе.

Вынікі і іх абмеркаванне. У межах жанравай мадыфікацыі камічнай замалёўкі 1920-х гадоў адметную групу ўтвараюць творы К.Чорнага, “абразкі” (па вызначэнні Я.Казека), “апавяданні-нарысы, апавяданні-гумарэскі” (па вызначэнні І.Навуменкі): “Маё дзела цялячае”, “Усяму свой час”, “Дзякуй богу, як шклянка”, “Вясковая ветэрынарыя”, “Заработак”, “Фэст”, “Дзядзькі поплаў мераюць”, “Жаночая праўда і мужчынская крыўда”. Пералічаныя творы вылучаюцца са спадчыны празаіка тыповасцю апісаных побытавых сцэн, пераважнай эпічнасцю і стылявымі разыходжанямі з асноўнай (філасофска-псіхалагічнай) лініяй у творчасці К.Чорнага. На апошнюю акалічнасць ужо звярталі ўвагу літаратуразнаўцы (М.Тычына, І.Навуменка), і ў выніку праведзенага імі тыпалагічнага даследавання сфарміраваліся дзве тэорыі генезісу гэтай групы апавяданняў.

Паводле першай тэорыі, на мастацкае мысленне Чорнага-сатырыка паўплывалі творчыя традыцыі М.Гогаля, А.Чэхава, Я.Коласа, таму на раннім этапе творчасці і ўзніклі “чэхаўскія” апавяданні з адметнай коласаўскай “светабудовай” і праявамі гогалеўскай стылявой манеры.

Паводле другой, пэўнай стылістычнай адпаведнасці вымагала сама жанравая форма апавяданняў, і такім чынам сатырычна-гумарыстычныя замалёўкі выявілі яшчэ адну грань таленту К.Чорнага.

Першым камічным апавяданнем празаіка стала замалёўка “Маё дзела цялячае” (1923), якая прадвызначыла ідэйна-тэматычныя і жанрава-стылявыя прыкметы будучага цыкла ранніх апавяданняў пісьменніка. Аб’ектам мастацкага спасціжэння была абрана беларуская вёска ў першыя паслярэвалюцыйныя гады. Магчыма, тут меў месца момант літаратурнай традыцыйнасці, але больш верагодным нам бачыцца варыянт – праяўленне душэўнай знітанасці аўтара са сваёй малой радзімай, што фактычна выяўляецца ў розных мадыфікацыях ва ўсёй творчасці пісьменніка.

На фоне падзейна разгорнутага адлюстравання рэчаіснасці ў замалёўках К.Чорнага закранаюцца важныя сацыяльна-грамадскія праблемы: вытокі абыякава-пасіўнага стаўлення сялян да грамадскіх змяненняў (“Маё дзела цялячае”), выкрыццё бюракратычнага падыходу да спраў (“Усяму свой час”), праявы згубнасці і бескультурнасці ў чалавечай асобе (“Дзякуй богу, як шклянка”, “Жаночая праўда і мужчынская крыўда”), крытыка невуцтва, забабоннасці сялян (“Вясковая ветэрынарыя”), выкрыццё амаральнасці святароў (“Заработак”, “Фэст”), марнатраўства і вынікі ўласніцкіх інтарэсаў людзей (“Дзядзькі поплаў мераюць”).

Сярод стылявых адметнасцяў гумарыстычна-сатырычных замалёвак К.Чорнага прыярытэтнае месца займае спалучэнне сюжэтнасці і апісальнасці (дынамікі і статыкі мастацкага свету). Сюжэтны дынамізм у акрэсленых творах дася-

гаецца праз панарамнасць карцін, разнапланавасць і рознахарактарнасць мастацкіх эпізодаў, экспрэсію дыялогаў. Апісальнасць як стылявая дамінанта праяўляецца ў тых месцах, дзе (у адпаведнасці з жанравымі патрабаваннямі) фактычна адсутнічае фабульны рух, а раскрыццё ідэйнай сутнасці герояў адбываецца праз адкрытую аўтарскую ацэнку ці апасродкаваную характарыстыку. Таму вялікая ўвага надаецца аўтарскім маналогам, апісанню акалічнасцяў жыцця герояў, іх адзення, дэталей паўсядзённага акружэння і г.д.

У замалёўках К.Чорнага дынамізм і апісальнасць могуць суіснаваць сінхронна (“Маё дзела цялячае”, “Усяму свой час”, “Фэст”, “Жаночая праўда і мужчынская крыўда”), альбо рэалізуецца мэтанакіраваная ўстаноўка аўтара на сюжэтнасць аповеду (тады развіццё твора ідзе па класічнай схеме анекдота: “дынамізм-экспрэсія-нечаканасць” (“Вясковая ветэрынарыя”, “Заработак”)), альбо ў асобных выпадках дамінуе апісальнасць (“Дзякуй богу, як шклянка”, “Дзядзькі поплаў мераюць”). Варта адзначыць, што замалёўкі “Вясковая ветэрынарыя” і “Заработак” па фармальным прыкметам набліжаюцца да жанравай мадыфікацыі гумарыстычна-сатырычнай навелы. Такім чынам, тут мае месца такая распаўсюджаная ў 1920-30-я гады мастацкая з’ява, як міжформавае сумежжа (гумарыстычна-сатырычная замалёўка / гумарыстычна-сатырычная навела).

Вобразная парадыгма твораў К.Чорнага складаецца з камічных персанажаў, намаляваных асобнымі штрыхамі-дэталямі абагульнена-характарыстычнага плану. Умоўнасць і адсутнасць выразных індывідуальных прыкмет маглі ўзнікнуць як вынік жанравага ўплыву ці як спроба праявіць тыповыя выявы рэчаіснасці ў вобразных формах.

Выключны ўплыў на характар камізму ў замалёўках К.Чорнага аказала народная смехавая культура, што заўважаецца ў мове персанажаў, асаблівасцях фабульных рухаў і ў парадыйным аспекце твораў. Для аргументавання тэзы варта ўзгадаць сцэну “дажынак” з замалёўкі “Фэст”, якая па сваёй сутнасці з’яўляецца мадэрнізаваным варыянтам архетыпу “вечнага балю”. Фарсава-непрыстойны характар эпізоду дасягае кульмінацыйнай сілы, калі аўтар ужывае “высокі” стыль для гераізацыі несамавітых учынкаў царкоўных служкаў.

Для мастацкага стылю К.Чорнага характэрна спалучэнне сатыры “з лірычным апяваннем рэчаіснасці”, а пафасам ранняй творчасці становіцца выражэнне “радасці жыцця” (А.Адамовіч). Асабліва гэта праяўляецца ў пейзажных замалёўках, напісаных пераважна ў “маладнякоўскім” узвышана-рамантычным стылі. Мова ранніх гумарыстычна-сатырычных замалёвак К.Чорнага прываблівае народнасцю, вобразнасцю і багаццем камічных сродкаў: экспрэсіўных эпітэтаў (“шчуплы жывот”, “з генеральскім выглядам”), параўнанняў (“нутро, як у вала рогі”, “вёска чыстая, як шклянка”, “упёрлася, як чорт у грэблю”), прыказак, прымавак (“што галава, то розум”, “сыт, п’ян і нос у табаку”, “пад’еў ды ў хлеў”), інвектыўнага характару выразаў і праклёнаў (“каб яе агні спяклі”, “няхай у таго жывот адбярэ”), антрапонімаў і тапонімаў (Свінацяробскі, Фабіян Свінкоўскі, Гнілое Балота), парных лексем, пабудаваных па прынцыпе “рыфмаванага рэха” (“фурманка-шмурманка”, “чытальня-шпітальня”) і г.д.

Заклучэнне. Сярод прааналізаваных у дакладзе замалёвак дамінуе формаўтваральная карэляцыя з навелістычнай будовай, на што непасрэдна ўказваюць праявы мастацкай інтрыговасці, узбуйненне яркіх партрэтных дэталей, якія сутнасна набліжаюць мастацкіх герояў твораў да вобразаў-тыпаў.